

**ZA POŠTENO
PLAĆENI RAD U
KULTURI
— KODEKS PRAKSE**

**FAIR-PAY IN
CULTURE
— CODE OF PRACTICE**

UVOD

Iako neophodan svakom društvu, rad u kulturi i umjetnosti ozbiljno je degradiran, podcijenjen i potplaćen, a radnici obespravljani, nezaštićeni i osiromašeni. Tijekom radnog vijeka većina radnica i radnika u kulturnom polju i umjetnosti neće imati ekonomsku i socijalnu sigurnost stalnog zaposlenja, neće primati plaću i naknadu za godišnji odmor, rodiljni dopust i bolovanje, a tek će rijetki imati vrlo skromnu mirovinu. Velika većina neće biti zaštićena kolektivnim ugovorom, neće imati pravo na otkazni rok, otpremninu, regres ili zajam, a često ni na pauzu. Neće biti zastupljeni u upravama, radničkim organizacijama i sindikatima. Većina će raditi više poslova istovremeno, mnoge će poslove obavljati potplaćeni ili potpuno bez naknade, a osnovne životne potrebe osiguravat će uz pomoć obitelji, partnera, prihoda iz drugih izvora i nasljedstva. Mnogi će pritom zbog siromaštva, socijalne nesigurnosti, životne dobi i bolesti morati trajno napustiti kulturno polje.

Kodeks prakse *Za pošteno plaćeni rad u kulturi* razmatra načelo pravedne naknade za sve vrste umjetničkog i kulturnog rada i tipove zaposlenja te, uz niz preporuka, predstavlja prvi korak ka pravednijoj kulturnoj proizvodnji, a pokriva široki raspon od javnih potreba u kulturi do samoregulacije polja. Ovim kodeksom, a potom i borbom za njegovu provedbu, želimo poručiti: I naši životi su bitni, i naš rad je neophodan!

NAČELO PRAVEDNE NAKNADE

“Fer” naknada za rad treba postati uređeno pravo i obaveza svakoga tko sudjeluje u kulturnoj proizvodnji. Drugim riječima, svaka osoba u kulturnom polju treba biti pošteno plaćena za rad i treba aktivno sudjelovati u stvaranju pravednijeg proizvodnog sustava prakticirajući načelo “fer” naknade. Provedba načela pravedne naknade treba osigurati dostojanstvo rada svima u polju, bez obzira na vrstu posla (2) i tip zaposlenja (3). Dakle, svatko mora imati pristup angažmanima i zapošljavanju u kulturnom polju koje se vodi načelom pravedne naknade. Svaki rad treba biti reguliran ugovorom (4), a njegova se cijena dogovara primjenom strukovnog standarda odnosno cjenika. Strukovni cjenik služi kao jamstvo najbolje prakse, a trebao bi se primjenjivati uz komplementarne afirmativne preporuke (5).

Načelom pravedne naknade želimo trajno poboljšati životne uvjete i materijalni status svih u polju, zaštititi umjetnički i kulturni rad od eksploatacije te općenito unaprijediti društveni i ekonomski položaj radnika i radnica u kulturnoj proizvodnji. Poticanjem ravnopravnijih ekonomskih odnosa između proizvođača i onih koji ugovaraju njihov rad, praksom “fer” naknade želimo utjecati na povećanje javnih sredstava za kulturu. Samo se tako shvaćenom kulturom, kao javnim dobrom, načelo pravedne naknade za rad može prakticirati na svim razinama, od državnog proračuna do proračuna lokalnih samouprava i županija.

VRSTE POSLA

Osmišljavanje, organizacija i izvedba kulturnih i umjetničkih programa složen je proces u kojem na raznim poslovima u svim etapama sudjeluje niz suradnica i suradnika čija su znanja, vještine i rad neophodni za realizaciju aktivnosti. Prosječno mali budžeti onemogućavaju angažman svih potrebnih tipova suradnica, uslijed čega se povećava opterećenje onih angažiranih na realizaciji programa. One stoga, pored svog osnovnog, moraju simultano obavljati i druge tipove poslova, pri čemu ionako potplaćene, na sebe preuzimaju još niz zadataka za koje neće biti dodatno honorirane. Osim što je profesionalno i osobno nepovoljan za sve koji su u takvim uvjetima primorani raditi, ovakav tip angažmana i način rada nerijetko se odražava i na kvalitetu realizacije programa.

Stoga se zalažemo za promjenu radnih uvjeta u polju kulture koji će rezultirati ostvarivanjem pravedne naknade za rad prema strukovnim cjenicima svih osoba uključenih u realizaciju kulturnih i umjetničkih programa, uz poštivanje prava stalno zaposlenih te onih privremeno angažiranih na pojedinim projektima, posebno u situacijama kada jedna osoba obavlja više poslova, bilo da je riječ o umjetničkom radu, produkciji, administrativnim, tehničkim ili marketinškim poslovima, ili pak o radu stručnih suradnika za specifična područja.

TIPOVI ZAPOSLENJA

Ugovor na neodređeno, kao jedini oblik zapošljavanja koji se smatra standardnim, većini je kulturnih radnika i umjetnica potpuna nepoznanica i nedostižna maštarija. Poslovi se uglavnom sklapaju preko nesigurnih ugovora koji su vezani za jednokratni posao ili projekt: autorski ugovori, ugovori o djelu, studentski ugovori ili ugovori na određeno, koji traju obično koliko i pojedini projekt – od nekoliko mjeseci do, u najboljem slučaju, godinu–dvije. Brojni se radnici projektno rotiraju, a s obzirom na to da je mogućnost redovnog zapošljavanja iznimno sužena, dobar dio posla se outsorsa vanjskim suradnicima preko jeftinijih i jednokratnih studentskih i autorskih ugovora. No, zbog neizvjesnosti projektnog financiranja i slabljenja javnih potpora, i sam ugovor na neodređeno u kulturnom sektoru, nije nikakav jamac stabilnosti radnih mjesta. Osim toga, sve više umjetnika otvara i vlastite obrte te naručiocima za svoj rad ispostavlja račune tek nakon obavljenog posla. Smatramo da je i kod ovakvih aranžmana prilikom dogovaranja posla potrebno pismeno navesti uvjete rada ili sklopiti ugovor.

Prekarni oblici zapošljavanja koji bi trebali biti iznimka u polju kulture su pravilo. To se snažno odražava na socijalnu nesigurnost kulturnih radnika i umjetnica: konstantnu prilagodbu zahtjevima različitih naručitelja, nemogućnost da koriste godišnji, bolovanje, slobodne dane, vikende, pauze. Smatramo da je takva situacija pogubna po cjelokupni sektor te zagovaramo da se, kao

minimalni mehanizam zaštite, na svim poslovima, neovisno o vrsti ugovora preko kojih se sklapaju, poštuju načela pravedne naknade i druge preporuke propisane ovim dokumentom te osnovna radnička prava definirana potpisanim ugovorom ili zakonom (Zakon o radu, Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, Zakon o obavljanju studentskih poslova). Svi radnici u polju kulture i umjetnosti, kako oni angažirani putem ugovora o radu tako i oni angažirani putem nesigurnih jednokratnih ugovora, moraju imati pravo na pravednu i pravovremenu isplaćenu plaću ili novčanu naknadu prema strukovnom cjeniku, pravo na pauzu, privremenu obustavu rada zbog bolovanja ili godišnjeg ili zaštitu od bezrazložnog otkazivanja angažmana te druga radnička prava.

UGOVORI I UGOVARANJE

Ugovore koje potpisujemo prilikom ugovaranja angažmana, a nerijetko i naknadno, najčešće promatramo kao puku administrativnu obavezu. Činjenica da se ugovori u praksi potpisuju u hodu, a nerijetko i naknadno (po obavljenom poslu) dovoljno jasno govori o njegovoj percepciji u polju. I više od toga, ona tako služi kao mehanizam kojim se iz ruku umjetnica i radnika u kulturi u osnovi izbija sudjelovanje u odlučivanju o uvjetima vlastitoga rada. Iako sasvim svjesne toga da odnos ugovornih strana (naručitelj i izvršitelj posla) nije ravnopravan, smatramo da ugovor ipak predstavlja prostor na kojem dvije strane *ugovaraju* rad. Kao takav, on je i prostor ugovaranja svih segmenata nekog posla: od njegovog preciznog opisa, preko dinamike i krajnjeg roka izvršenja, radnih uvjeta, iznosa naknade. Dakle, ugovor može i treba biti i prostor *zahtijevanja*, mjesto na kojem se možemo pozvati na strukovni cjenik i artikulirati zahtjeve, sve to oslanjajući se na kolektivnu akciju.

AFIRMATIVNE PREPORUKE

Afirmativne preporuke su mehanizam kojim se potiče ravnopravan pristup radu u kulturi, jednakim plaćama koje se temelje na energiji i vremenu uloženom u pojedini segment rada, bez obzira na dob, rod, porijeklo, rasnu i etničku pripadnost i administrativni status radnika i radnica, i jednakim radnim uvjetima koji se grade kroz dijalog, a definiraju ugovorom između poslodavca i radnika/ce (4).

Predlažemo sljedeće preporuke:

- * da angažmanima i zapošljavanju u kulturnom polju mogu pristupiti sve zainteresirane osobe bez obzira na dob, rod, porijeklo, formalno obrazovanje i administrativni status
- * da se angažmanima i zapošljavanju osigura pristup svima bez obzira na njihove životne navike, zdravstvene potrebe i kulturne običaje: kao preporuka za daljnji rad, dobro odrađen posao i kompetencije malo znače ako si “antipatičan” ili ako ti se ne druži nakon radnog vremena, “umrežavanja” i druženja nakon radnog vremena samo su još jedan oblik neplaćenog rada koja često podrazumijevaju bliske privatne odnose.

- * da se pri ugovaranju angažmana i zapošljavanju osiguraju sve životne potrebe izvršitelja, primjerice: da se osigura mogućnost pratnje (partner/ica, dijete, kućni ljubimac) na terenskim poslovima, da se omogućе individualne dnevne pauze i dani bolovanja ovisno o životnim okolnostima izvršitelja (dojenje, menstruacija, problemi s probavom, problemi s mentalnim zdravljem, itd.), da se omogućі vrijeme za jelo i posebnu ishranu izvršitelja (zbog bolesti ili vlastitog odabira)
- * da se na strukovne cjenike i propisane iznose naknada mogu pozvati sve osobe bez obzira na dob, rod, porijeklo, formalno obrazovanje i administrativni status
- * da se pri raspisivanju natječaja za radna mjesta u institucijama i obrazovnim ustanovama iskustvo u polju vrednuje kao i specijalističko obrazovanje: 10 godina iskustva u polju vrijedi kao završen specijalistički studij
- * da se pri raspisivanju natječaja za radna mjesta u institucijama i obrazovnim ustanovama za radno iskustvo i godine staža u kulturi uzme u obzir sav rad u polju kulture, neovisno o tome je li obavljan putem ugovora o radu ili autorskih i sličnih ugovora, a sukladno vremenskom trajanju rada koje je definirano ugovorom
- * da pri raspisivanju natječaja za radna mjesta u institucijama i obrazovnim ustanovama državljanstvo nije preduvjet za posao: sve zainteresirane osobe bez obzira na administrativni status, osobe s odobrenom međunarodnom i supsidijarnom zaštitom i osobe bez državljanstva mogu pristupiti natječaju za radno mjesto

- * da se kod ugovaranja angažmana sklopi ugovor, čak i ako se radi o usluzi za koju se ispostavlja račun
- * da se kod ugovaranja angažmana ugovorom uredi plaćanje 1/3 dogovorene naknade za rad u procesu izvršenja,, a ostatak nakon isporuke djela
- * da se kod ugovaranja angažmana ugovorom uredi vremensko trajanje rada (precizan početak i kraj rada te količina radnih sati ili dana ili mjeseci)
- * da se kod ugovaranja angažmana ugovorom uredi mogućnost odgode roka izvršenja posla u slučaju bolesti izvršitelja posla
- * da se kod ugovaranja angažmana ugovorom uredi naknada za prijevoz, smještaj i prehranu ukoliko izvršenje posla podrazumijeva putovanje i/ili boravak izvan mjesta prebivališta izvršitelja
- * da se načelo pravedne naknade dosljedno primjenjuje i na (mlade) kulturne radnice i umjetnike koji tek ulaze u polje: pozivanje na takozvano neiskustvo često je prostor manipulacije i eksploatacije
- * kako bi se olakšao pristup natječajima za male i nove udruge, umjetničke organizacije i druge pravne i fizičke osobe odnosno sve one koji u trenutku prijave ne koriste neki tip institucionalne podrške ili im je ta podrška nedovoljna, tijelo koje raspisuje natječaj za sredstva mora osigurati novčanu naknadu za sve prijavitelje koji zadovolje uvjete, a nisu uvršteni na popis za financiranje, ukoliko prijavnica podrazumijeva više od 10.000 znakova

- * da se s osobama koje studiraju sklapaju studentski ugovori: ako vas traže da radite preko tuđeg studentskog ugovora, iako više ne studirate, nemojte pristati; riječ je o praksi koja služi isključivo uštedi poslodavca jer se na studentski rad plaća najmanji porez
- * da se s osobama koje studiraju sklapaju autorski ugovori ukoliko se radi o autorskom radu poput pisanja teksta ili dizajna plakata: zatražite sklapanje autorskog ugovora jer u tom slučaju imate pravo na povrat poreza, zaštitu autorskih prava i dokaz stručnog angžamana
- * pozivamo vas da ovom popisu dodate svoje prijedloge preporuka

